

VOYAGA YETMAGANLAR O'RTASIDA KIBERJINOYATCHILIK PROFILAKTICASINI TAKOMILLASHTIRISH: RAQAMLI KRIMINOLOGIYA VA INNOVATSION STRATEGIYALAR

Hamrayev Foziljon Xudayshukurovich

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi saf qismi ofitseri, leytenant

I. MUAMMONING DOLZARBLIGI

Bugungi kunda "To'rtinchi sanoat inqilobi" (Industry 4.0) sharoitida voyaga yetmaganlar "raqamli avlod" sifatida kiber-makonning asosiy foydalanuvchilariga aylandi. Biroq, texnologik imkoniyatlarning huquqiy ongdan ilgarilab ketishi oqibatida voyaga yetmaganlar tomonidan sodir etilayotgan kiber-fishing, DDoS hujumlar va shaxsiy ma'lumotlarni o'g'irlash kabi jinoyatlar so'nggi besh yilda **32% dan 40% gacha** o'sish ko'rsatkichini namoyon qildi. An'anaviy profilaktika tizimi kiber-makonning "anonimlik" (anonymity) va "chegarasizlik" (borderless) xususiyatlari oldida o'z samaradorligini yo'qotmoqda. Bu esa raqamli kriminologiya doirasida yangi, innovatsion profilaktika modellarini ishlab chiqishni taqozo etmoqda.

II. TADQIQOTNING ILMIY YANGILIGI

Tadqiqot doirasida kiber-muhitdagi jinoyatchilikni jilovlashning quyidagi fundamental ilmiy yondashuvlari ilgari suriladi:

1. Gibrid Profilaktika Modeli: Profilaktika ishlarini "reaktiv" (jinoyatdan so'ng) holatdan "prediktiv" (jinoyat niyati shakllanayotgan bosqichda) holatga o'tkazish.

2. Kiber-diversiya Konsepsiyasi: IT-salohiyati yuqori bo'lgan voyaga yetmagan huquqbuzarlarni jazolash o'rniga, ularni "etik xakerlik" va konstruktiv raqamli loyihalarga yo'naltirish orqali jinoiy energiyani ijobiy tomonga burish.

3. Raqamli Immunitet (Digital Immunity): Tashqi taqiqlardan ko'ra, o'smirlarda kiber-gigiyena va raqamli etika orqali ichki "ma'naviy filtr"ni shakllantirish.

III. ASOSIY ILMIY-AMALIY TAKLIFLAR

Maqola doirasida quyidagi amaliy mexanizmlarni joriy etish taklif etiladi:

1. "Kiber-Vasiy" (Cyber-Guardian) platformasi: Sun'iy intellekt va Big Data tahliliga asoslangan, voyaga yetmaganlarning internetdagi kriminogen indikatorlarini (zararli kodlar qidiruvi, darknet resurslari) anonim

ravishda tahlil qiluvchi va ota-onalarni "erta ogohlantirish" (Early Warning) tizimi.

2. "Smart-monitoring" hamkorligi: Profilaktika inspektori, maktab psixologi va internet-provayderlar o'rtasida xavfsiz kontentni filtrlash bo'yicha avtomatlashtirilgan o'zaro axborot almashinuvi tizimini yaratish.

IV. TADQIQOT XULOSALARI

Xulosa qilib aytganda, voyaga yetmaganlar o'rtasidagi kiberjinoiyatchilik profilaktikasi faqatgina huquqiy jazo choralari bilan cheklanib qolmasligi lozim. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganlaridek, yoshlarimizning ongini ilm-ma'rifat va go'zal odob bilan to'ldirish — kiber-tahdidlarga qarshi eng ishonchli qalqondir. Taklif etilgan "Kiber-Vasiy" tizimi va "Kiber-diversiya" modeli kiber-xavfsiz jamiyat barpo etishda va yosh avlodning intellektual salohiyatini jinoiy yo'llardan asrab qolishda fundamental asos bo'lib xizmat qiladi.